

AZ ANARKIA

A BRÜSSZELI SZABADKŐMŰVES NAGYPÁHOLYBAN FŐLOLVASTA

ELISÉE RECLUS

HARMADIK BŐVÍTETT KIADÁS

FÜGGELÉKBEN:

A MAGYARORSZÁGI ANARKISTAK VILÁGSZEMLELETÉNEK ÖSSZEFOGLALÁSA

KAPHATÓ

A TÁRSADALMI FORRADALOM KIADÓHIVATALÁBAN

IV., VÁCI-UTCA 48, L

KIADJA:

A BUDAPESTI ANARKISTA CSOPORT

Ára 1 K 60

Az első kiadás bevezetése.

Brüsszel, 1902 marc. 4.

Kedves elvtárs !

Nagyon természetesen és kész örömet beleegyezem abba, hogy a szóban lévő brosúrát magyar nyelven kiadhassa. Mindamellet egy kikötést kell tennem, s ez az, hogyha bármikor második kiadás válnék belőle szükségessé, akkor célszerű lesz, ha ön azt a francia szöveggel hasonlítja össze. Vagy talán legjobb lesz, ha ez esetben annak átnézését s javítását reám bizza.¹ Én arra szívesen vállalkozom, mert hiszen minden nap újabb-újabb tanulsággal jár.

Ami azonban abbéli kérését illeti, hogy bevezetéssel lássam el munkácskám tervezett fordítását, ennek teljesítésétől mentsen fel engem. Úgy tetszik nekem, hogy ez nem lenne helyes cselekedet és sokan talán némi öntömjénezést látnának e szokatlan eljárásban*

Szíves üdvözlettel maradtam híve

Reclus Elisée.

A második kiadás előszava.

Reclus-nek eme világos, áttekinthető egyszerű stílussal megírt munkáját íme, második kiadásban adjuk át testvéreinknek, olvasóinknak, barátainknak s mindazoknak, akik az anarkia iránt érdeklődnek. E kis munkában nagyjában feltalálhatók mindazok az eszmék, amelyek az anarkizmus hatalmas irodalmát alkotják, s amelyekben nagy tudósok, nemes gondolkozók, az emberiség fényesebb jövőjébe vetett hitüknek adtak erős kifejezést.

A magyar irodalom a nagy anarkista irodalomról alig vesz tudomást. Számottevő munka nincs is, sem eredetiben, sem fordításban. Az egészet hivatva van pótolni egy pár brosúra, röpirat, a „Társadalmi Forradalom”, szóbeli agitáció. „Az anarkia” első kiadása elfogyván, szükségesnek mutatkozott, hogy újból kiadassék, Ez újabb kiadás a legújabb idegennyelvű, főleg francia és német kiadások után készült.

A művecske kiadásával hatalmas fegyvert nyernek mindazok, akik a mai társadalommal szakítottak, s kik egy jobb, igazságosabb, szebb jövő létesítésén fáradoznak.

Vajha elhatolna a legrejtettebb zugba, a legtávolabbi kunyhóba is, hogy mindenütt hirdesse az emberiségnek az anarkiát, az igazi szabadságot, egyenlőséget és testvériséget!

A testvéri község budapesti csoportja.

A harmadik kiadás előszava.

Amikor most a második kiadás előszavát átolvassuk s benne erre a mondatra bukkanunk, hogy: „A művecske kiadásával hatalmas fegyvert nyertek mindazok, akik a mai társadalommal szakítottak s akik egy jobb, igazságosabb, „szebb jövő létesítéséért fáradoznak,” az akkori társadalomnak már csak a romjai hevernek körülöttünk. A proletár hatalmas lendülettel lerázta magáról láncait, a régi társadalmi rendet vasökölcsapásokkal rombadöntötte. Most ténylegesen mindnyájunknak meg kell kezdeni az újjáépítési munkát. S ehhez a munkához szükségünk van Reclus, a nagy tudós szerény, deéppen most nagyon fontos munkájára. Mert ez **a jövő társadalmi rend alaprajzát** tartalmazza, és tanít bennünket arra, hogy miként kell a jövő rendet felépíteni, nehogy valami kaszárnyafélét építsünk fel, amelyben az emberek milliói robotolnak, és a szabadságnak nincs otthona; hanem a szabadság magasztos katedróját, amelyben **a szabad gondolat, a szabad munka, a szabad ember honol.**

A budapesti anarkista csoport.

---

¹ Sajnos, ez a kívánság már nem teljesíthető, mivel Reclus 1915 július 5-én meghalt.

Az anarkia

Az anarkizmus éppenséggel nem új elmélet Maga az elnevezés „uralomnélküliség”, „társadalom urak nélkül” régi időből származik s már jóval Proudhon előtt használatban volt. De mit jelentenek a szavak? „Akraták” voltak már az anarkis-ták előtt is, és mielőtt az uralomnélküliek belenyugodtak volna e tudományosan megalkotott nevükbe, már számtalan generáció követte egymást. Minden időben voltak olyan szabad emberek, akik a tör-, vény eszméjét megvetették, olyan szabad emberek, akik „urak” nélkül éltek, úgy, mint azt létük és gondolkozásuk ősjoga rendelte., Már a legrégebbi időben akadunk olyan néptörzsekre, amelyek tetszésük szerint, minden reájuk erőszakolt törvény nélkül éltek, amelyeket magatartásukban semmi más szabály nem vezetett, mint saját akarataik és józan eszük, hogy Rabelais szavaival éljünk: amelyeket csak saját vágyaik hajtottak, hogy ezt az eredeti mély igazságot megalkossák, úgy, mint azt a „felettebb bátor lovagok és a „szerény hölgyek” tették, akik a Thelemiták²kolostorában egyesültek.

De noha az anarkia éppen olyan idős, mint maga az emberiség, mégis ezen eszme képviselői némi újat hoztak létre. Megvan a határozott céljuk, amelyet elérni törekszenek, s a föld egyik szélétől a másikig megegyeznek abban, hogy a kormánynak bármilyen formáját a legerélyesebben visszautasítják. A világszabadság álma megszűnt, mint pusztán bölcselmi és irodalmi rögeszme, mint az az új Napállam³ vagy pedig az új Jeruzsálem megalapítóinál volt; egy bizonyos számú egyén egyesült tevékenysége folytán gyakorlati és teremtő képességgel bíró céllá lett az, hogy olyan társadalom megalkotásán fáradjanak, amelyben nem lesznek parancsolók, a nyilvános erkölcsnek hivatalos gondnokai, börtönőrök s bakók; amelyben nem lesznek szegények és gazdagok, hanem testvérek, akik mindenikének meglesz a maga napi kenyere, csupán egyenlő jogúak, akik békében és őszinte egyetértésben fognak egymással élni, és pedig nem a rendesen félelmes fenyegetésektől kísért törvények iránti engedelmesség miatt, hanem az érdekek kölcsönös tiszteletben tartása és a természet törvényeinek tudományos megfigyelése által.

Nem szenved ugyan kétséget, hogy köztünk is egyeseknek ez az eszme soha meg nem valósíthatónak tetszik, ámde én bizonyosan tudom, hogy a legnagyobb részük azt kivihetőnek tartja, s látja a távolban azon békés társadalom képét, melynek az emberiséghez méltóan élő tagjai kardjaikat beroszdásodni engedik, s ágyúikat beolvasztják, hadihajóikat leszerelik. Különböznem tartoznak-e önök is azok közé, akik hosszú idő óta – évezredek óta, amint mondják – az egyenlőség templomának felépítésén dolgoznak? Önök „szabadkőművesek”, kiknek egyetlen célja olyan épület emelése, melynek arányai tökéletesek, melybe csakis szabad, egyenlő, egymással testvéri viszonyban élő egyének lépnek be, akik folyton saját tökéletesítésükön dolgoznak s kik a szeretet erejénél fogva az igazságosság és, a jóság új életére születnek...Nemde úgy van? És önök nincsenek egyedül. Önök nem igénylik maguknak azt, hogy egyedül vették bérbe a haladás és újítás szellemét. Önök még azt az igazságtalanságot sem követik el, hogy különös ellenségeiket elfeledjék, azokat tudniillik, akik önöket szidják, s egyházi átokkal sújtják, de azért ők is, önök is a végleges béke elérése érdekében idejüket jószolgatják: Assisi Ferenc, Vienai Katalin, Avilai Teréz⁴ és azon ájtatos valláshoz, amely nem az önöké, tartozó számos mások bizonyára őszinte forró szeretettel viseltettek az emberiség iránt, miért is azok közé kell sorolnunk őket, akik az általános jólét eszméjét hirdették. Es a szocialisták, kiknek száma milliók és milliókra megy, bármely

² Rabelais „Gargantua és Pantagruel” c. satirikus regényében egy képzeleti kolostor, hol kényük-kedvük szerint dőzsölnek a lakók, s melyben a romlott erkölcsű szerzeteseket ostromozza.

³ Campanella „Civitas Solis” c. utópisztikus államregényét érti Reclus, melyet Campanella Tamás, mint Domokos-rendű szerzetes 1620-ban, egy nápolyi börtönben irt meg. A mű tele van idealista rajongással, s bizonyos miszticizmus lengi át. A latinnyelvű munka 1623-ban Frankfurtban németül is megjelent, később lefordították franciára, angolra, olaszra stb.

⁴ Mindhármán a katolikus egyház szentjei, misztikus irányzattal.

irányhoz tartozzanak is, ma már olyan jövőért küzdenek, melyben a tőke hatalma megtörik, s melyben az emberek magukat minden gúny nélkül „egyenlőknek” nevezhetik !

Az anarkisták célja tehát közös számos nemesen gondolkozó ember céljával, akik a legkülönbözőbb vallás, felekezet és pártokhoz tartoznak, de akiktől, mint az elnevezésük is mutatja, eszközeiknél fogva határozottan különböznek. A hatalom meghódítása volt csaknem mindig a legnagyobb előítélete még a legbecsületesebb forradalmároknak is. Azon nevelés, melyben részesültek, nem engedte meg nekik, hogy oly szabad társadalomra gondoljanak, amely szabályszerű kormányzás nélkül képes működni, s amint a gyűlölt uralmat megtörték, siettek azt más uralommal helyettesíteni, amely a szentesített formula szerint arra volt hivatva, hogy „népeit boldogítsa”. Rendesen még azt sem engedték meg, hogy új uralkodót, vagy új dinasztíát állítsanak fel anélkül, hogy a leendő uralkodó elé eleve engedelmességi hódolattal ne járultak volna., „A király meghalt, éljen a király”, kiáltottak fel rendszerint az alattvalók, még lázadás esetén is. Évszázadokon és évszázadokon keresztül ez volt a történelem menete. „Vajjon hogyan lehetne parancsolok nélkül élni?” kérdezték a rabszolgák, a nők, a gyermekek, a munkások úgy a városokban, mint a falvakban, s teljes megadással hajtották járom alá fejüket, mint az eke elé fogott ökrök. Még emlékezetben vannak az 1830-iki felkelők, kik a „legjobb köztársaságot” egy új király személyében követelték, és az 1848-iki republikánusok, akik szerényen visszavonultak odúikba, miután az ideiglenes kormány szolgálatában három hónapi nyomort átszenvedtek. Ugyanazon időben Németországban lázadás tör ki és Frankfurtban összejött a nép-parlament. „A régi autoritás nem más, mint holt tetem”, kiáltott fel az egyik tag. Igen, válaszolá az elnök, de mi új életre akarjuk ébreszteni. Új embereket fogunk felszólítani, akik érteni fognak ahhoz, hogy a kormány részére a nép bizalmát újólag megszerezzék. Nincs-e itt helyén, hogy Hugó Viktor versét idézzük: „Az embert ősi ösztöne a gyalázatossághoz vezeti.”

Ezen ösztönnel szemben az anarchia valóban új szellemet jelent. Az anarchistáknak nem vehető szemére, hogy egy kormánytól szabadulni akarnak a végből, hogy ők foglalhassák el a helyét. Az ismert francia közmondás: „Távozz innen, hogy én ülhessek oda”, olyan szó, amelyet „irtózáttal ejtene ki minden anarkista s emellett azt, aki a hatalomvágyás mérges pókjától megcsípve arra vetemednék, hogy azon ürügy alatt, „hogy polgártársait boldogítsa”, valami állás után leskelődnek, a szégyennek adná át és a megvetésnek, vagy legalább a közkönyörületnek. Az anarkisták megfigyelésekre támaszkodnak, és azt tanítják, hogy az állam s minden, ami ahhoz tartozik, nem pusztá fogalom vagy pedig bölcsészeti formula, hanem olyan egyének összessége, kik egy bizonyos környezetbe kényszerítve alá vannak vetve egy központi befolyásnak. Azok, akik hatalmuk, méltóságuk s fizetésük folytán embertársaik fölé emelkedtek, úgyszólván kényszerítve vannak arra, hogy magukat a közönséges embereknél tökéletesebbnek higgyék, miért is a különféle kísértések, amelyeknek ki vannak téve, majdnem végzeteljes módon magukkal hozzák, hogy az emberiség általános mértéke alá súlyednek.

Azért ismételjük mi szünet nélkül testvéreink-nek az „államszocialistáknak”: Vigyázzatok vezetőitekre és képviselőitekre! Noha hozzátok hasonlóan a legjobb eszmék mellett lelkesednek, s hön óhajtják a magántulajdon s a zsarnok állam megszüntetését, ámde az új viszonyok s alkalmak őket is folytonosan átalakítják, erkölcsaik érdekeikkel változnak, s habár azt hiszik, hogy hívek maradtak azokhoz, hűtlenné fognak lenni. Ők maguk, ha tényleg a hatalom uraivá lettek, kénytelenek lesznek a hatalom eszközeit igénybe venni : a hadsereget, a hatóságokat, a rendőrséget, kémeket és erkölcsőröket. Már több mint háromezer év múlt el azóta, hogy az indiai költő Mahabharata írója e szavakban foglalja össze az évszázadok tapasztalatát: „A kocsiban ülő ember soha sem lesz barátjává annak, aki gyalog jár!”

Tehát e tekintetben az anarkistáknak a leghatározottabb elveik vannak: szerintük a hatalom kézrekerítése csakis arra szolgálhat, hogy annak tartama – mely egyjelentőségű a

szolgassággal, – meghosszabbítottassák. Ennélfogva megvan annak a maga érthető alapja, hogy az anarkia elnevezést, mely tulajdonképpen tágadó jelleggel bír s mely elnevezés alatt mi ismeretesek vagyunk, megtartjuk. Nevezhetnek bennünket „szabadságpártnak” (libertaire), mint közülünk többen magukat nevezik, vagy „egyetértőknek” [harmoniste] az egyes akaratirányok megegyezése folytán, amely a mi véleményünk szerint a jövő társadalmat megállapítani fogja, ámde ezen elnevezések nem különböztetnének meg minket kellőleg egyéb szocialistáktól. A küzdelem az összes hatalmi fölény ellen az, ami bennünket ténylegesen megkülönböztet: szerintünk minden egyéniség központját képezi a világegyetemnek s egyenlő joggal bír a háborítatlan kifejlődésre mindennemű hatalom közbelépése nélkül, mely azt vezeti, oktatja, vagy pedig bünteti. ;

Eszményünket ismerik. Ámde most már az a kérdés merül fel legelső sorban: vajjon ezen eszmény valóban nemes-e, s érdemes-e az önfeláldozó odaadásra, s azon borzasztó veszélyekre, melyeket minden nagyobb átalakulás előidézni szokott? Vajjon az anarkisztikus erkölcs tiszta-e s az emberek a szabad társadalomban, ha az létrejön, boldogabbak lesznek-e, mint azon társadalomban, mely a törvények és hatalomtól való félelemre van alapítva. Én a kérdésekre teljes biztonsággal azt felelem, s azt hiszem önök is nemsokára azt fogják velem együtt felelni: „Igen az anarkisztikus morál leginkább megfelel az az igazság és jóság modern képzetének.”

Az elavult morál alapköve, mint önök is jól tudják, nem volt más, mint a félelem és a rettegés, amint a biblia tanítja s amint azt önöknek ifjúkorukban annyiszor elmagyarázták Minden nevelés kiindulási pontja sokáig ez volt: „Az isteni félelem a bölcsesség kezdete.” A társadalom tehát egészben félelemre van fektetve. Az emberek nem polgárok, illetőleg helyesen szólva egyenjogúak, hanem csakis alattvalók vagy pedig egyháztagok, az asszonyok nem mások, mint szolgálók, a gyermekek rabszolgák, akik fölött a szülők a régi élethalál jognak egy fennmaradt részével bírnak. Mindenütt az összes társadalmi viszonyoknál észlelhetők a felsőbbség és alárendeltség régibb vonatkozásai; végre még manapság is az államnak s egyes részeinek alapelve a „hierarkia”, vagyis a szent-uralom, a felszentelt tekintély – ez a legáltalánosabb kifejezés elnevezésére. És ezen szent és sérthetetlen uralkodási mód egész sorozatát képezi az egymás főié helyezett osztályoknak, melyek mindenikénél a fölüllevőknek joguk van parancsolni, az alsóbbaknak pedig kötelességük engedelmeskedni. A hivatalos morál abból áll, hogy a felsőbbek előtt meg keli hajolni, az alárendeltekkel szemben pedig büszkén felegyenesedni. Mindenkinek, mint Jánosnak, két arccal s kétféle nevetéssel kell bírnia: melyek egyike hízelgő, előzékeny, olykor szolgai, a másik pedig fennhéjázó s leereszkedően büszke. A tekintély elve – így nevezik a dolgot – megköveteli, hogy a fellebbvaló sohase fessen úgy, mintha igaza nem volna, és hogy minden szóváltásnál az utolsó szó az övé legyen. Legfőbb dolog azonban az, hogy parancsai teljesíttessenek. Ez mindent egyszerűvé tesz, nincs szükség fontolgatásra, habozásra, magyarázatokra és gondolkozásra. Ilyen körülmények között minden magától megy, akár jól, akár rosszul, de ez számításba nem jön. És ha már nincsen úr aki parancsoljon, hát nincsenek-e helyette kész formulák, rendeletek vagy törvények, melyek hasonlóan korlátlan uraktól vagy törvényhozóktól származnak? Ezek a formulák helyettesítik a közvetlen parancsot és szigorúan be keli tartani őket, anélkül, hogy kérdenők magunktól, vajjon megfelelnek-e az öntudatnak és a lelkiismeretnek.

Egyenlők között a helyzet sokkal nehezebb, de egyszersmind magasztosabb is ; ilyenkor szigorúan az igazságot kell keresni, s a személyes kötelességet feltalálni, mindenkinek ismernie kell önmagát á folytonosan önképzésén dolgozni, viselkedésében a társak jogát és érdekeit tiszteletben tartani. Csakis így lehetünk valódi erkölcsi lények, s ébredhetünk felelősségünk tudatára. A morál nem parancs az egyénre nézve, nem pusztán külső dolog, hanem a lény egyik része, s magának az életnek a szüleménye. Ilyennek tartjuk mi anarkisták a morált. Nincs-e jogunk büszkeséggel ezt a morált összehasonlítani azzal, mit őseinktől örököltünk ?

Talán önök nekem igazat fognak adni. Netán néhányan még itt is ellenvetik : szép mese. Ámbár, én már úgyis szerencsésnek érzem magamat, ha abban önök szép és nemes mesét látnak, tehát tovább megyek és azt állítom, hogy a mi eszménk s a morált illető fogalmunk teljességgel a történelem logikáján alapszik úgy, amint azt az emberiség fejlődése természetes módon létrehozta.

Hajdan az emberek az ismeretlentől való félelem miatt üldözték egymást; tudatában voltak abbéli tehetetlenségüknek, hogy a létező dolgok végokait felismerjék, s erős vágyódásukban egy vagy több istenséget teremtettek maguknak, amelyek testet nem öltött eszményképeiket helyettesítették, és egyszersmind támpontját alkották a a környező dolgok összes titokszerű látható és láthatatlan világának. A képzelődés ezen rémképei, melyek a mindenható erejével voltak felruházva az emberek szemeiben, az összes jog, hatalom s tekintély fogalmaivá lettek, urai voltak az égnek, de képviselői természetesen a földön voltak – varázslók, papok, fejedelmek stb. – akik előtt épp úgy meghajoltak, mint az ég képviselői előtt. Ez észszerű volt, de az ember rendszeren tovább él, mint műve, miért is az általuk képzelt istenek folyton változtak, mint az árnyék, mely a végtelenig terjed. Először emberi szenvedélytől áthatottak, indulatosak és félelmesek voltak; később lassan-lassan messzire húzódtak vissza, s végül elvontakká, ködszerűkké és elenyésző eszmékké lettek, amelyek még nevet sem kaptak, minek folytán a világ természettörvényeivel estek össze; visszatértek a végtelenbe, a semmiségbe, ahonnan őket elővarázsolták; ekkor az ember ismét egyedül volt a földön, mely fölé az istenség óriási képét állította fel.

Ezzel az összes dolgok képzete is megváltozott. Amint az istenség eltűnik, úgy elhomályosodik azoknak kölcsönzött fénye is, kik tőle kapták a jogot, hogy másoknak is parancsoljanak: lassan-lassan vissza kell térniök a többiek sorába és alkalmazkodniuk, amennyire lehet, a helyzethez. Ma már nem lehetséges egy Tamerlánt elképzelni, aki negyven udvaroncának megparancsolhatná, hogy egy torony tetejéről ugorjanak le és biztos lenne abban, hogy látni fog negyven összezúzott és vérbeborított hullát. A gondolkozás szabadsága mindenkit öntudatos anarkistává tesz. Ma már mindenki agyának legalább egy kis szögletét a gondolkozásra tartja fenn. Már pedig ez a bűntények bűnténye, a főbűn, szimbolizálva a tudás fája által, amely az első ember előtt a jó és gonosz tudatát feltárta. Innen származik a gyűlölet a tudománnyal szemben, mely az egyházban mindig nagy mérvben megnyilvánult. Innen a düh, melylyel Napoleon az ideológok ellen viseltetett.

Ámde az ideológusok megjöttek, előbbi ábrándjaikat fölforgatták s újra kezdték az összes tudományos működést: a megfigyelés és a tapasztalat alapján. Egyikük, egy korunkbeli nihilista, egy anarkista – ha ugyan már akkor voltak ilyenek – legalább is szavaiban azzal kezdte, hogy mindennel végzett. Ma már alig van tudós vagy író, aki ne állítaná, hogy saját ura és mestere, eredeti kitalálója gondolatainak és erkölcs-tanítója saját erkölceinek. „Aki magára támaszkodik, az szilárdul áll” – monda Goethe. Vájjon a művészek nem arra törekednek-e, hogy a természetet úgy adják vissza, amilyennek érzik és felfogják? Az természetesen nem más, mint amit arisztokratikus anarkiának lehetne nevezni, amely a szabadságot a műzsák kiválasztott népe és a Parnasszusra törekvők részére követeli. Mindenik közülök szabadon akar gondolkozni, eszméjét saját belátása szerint keresi a végtelenben, de amellet így szól: A nép részére fenn kell tartani a vallást! Ő független emberiként akar élni, de a nők engedelmességre születtek. Ő eredeti műveket akar létrehozni, ámde a tömegnek a gyalázatos munka-feloszlás alapján gépszerepet kell játszania. Azonban elen ízlés és gondolatarisztokratáknak nincs többé erejük a nagy zsilip elzárás ára, amely az áradat kiömlését meggátolná. Ha a tudomány, az irodaion és a művészet anarkisztikussá lesz, ha minden előrehaladás s a szépségnek minden új alakja a szabadgondolkodás felvirágzásának köszönhető, akkor ezen gondolkodás éppúgy fog működni társadalom alsóbb rétegeiben is, és ma már lehetetlen ezt visszatartani. Késő, az árvíz kitörése többé meg nem akadályozható. Vajjon a mai kornak nem főismertető jele-e a félelemmel párosult

tisztelet hanyatlása? En előbb ezrekre menő néptömegeket láttam Angolországban az utcákon hömpölyögni csak azért, hogy egy nagyúrnak az üres fogatát megbámulhassák. Ma már nem láthatnám. Indiában a páriák ájtatos félelemmel százötven lépésnyi távolságban megállottak, nehogy a büszke brahmánt megérinthessék; s mióta a vasúti pályaudvarokon szorongunk, az embereket azokban csak egy spanyolfal választja el egymástól. Igaz ugyan, hogy aljas csúszómászókkal s oly egyénekkel, kik szeretik magukat lealacsonyítani, még mindig találkozunk, ámde elvitázhatatlan tény az, hogy az egyenlőség eszméje óriásilag haladt.

Manapság az ember, mielőtt valakire respektussal fölnézne, azt kérdezi magától: vájjon az egyén vagy pedig az intézmény méltó-e a tiszteletre? Vizsgálat alá veszi az egyén értékét s az intézmény fontosságát. A nagyság iránti hit eltűnt, már pedig ahol a hit megszűnik, ott megszűnnek az intézmények is. Az állam megszűnése természetesen a tisztelet megszűnésével van összekapcsolva.

A támadó bíráló, melynek az állam alávetve van, hasonló módon irányul minden társadalmi intézkedés ellen. A nép éppenséggel nem hisz többé a magántulajdon szentségének eredetében, melyet a nemzetgazdászok egyideig hirdettek, s melyet ma már nem mernek megismételni, s mint a tulajdonosnak saját munkáját állítják óta; a nép ma már nagyon jól tudja, hogy az egyéni munka soha milliókat és milliókat ellőállítani nem képes, tehát a rendkívüli meggazdagodás mindig a félszeg társadalmi állapot következménye, amely oda adja ezrek munkatermékét egy embernek.

A nép mindig tiszteletben fogja tartani a kenyeret, melyet a munkás erejének verejtéke közt érdemel meg, a viskót, melyet saját kezével épít, a kertet, melyet ültet; de bizonyára el fogja veszíteni tiszteletét ezer más tulajdonjog irányában, melyeket különböző színű és nagyságú – bankokban elhelyezett – papírdarabok képviselnek. Egy percig sem kételkedem azon, hogy elérkezik majd a nap, mikor a nép ismét birtokába jut a közös munka összes eredményének, a bányák és uradalmak, a gyárak és kastélyok, a vasutak és hajók és azok rakományainak. Ha a tömeg, az a tömeg, mely oly „alant” áll, megszűnik tudatlansága s abból folyó gyávasága miatt tömeg lenni, ha biztosan tudni fogja, hogy eme rettenetes uzorakészletek csakis okmányszédelgésen alapszanak, egy darab papírrongyba vetett hiten: akkor a jelenlegi társadalmi állapot nagyon is közel fog lenni végperceihez. Ezen nagyfontosságú és ellenállhatatlan változásokkal szemben, melyek az egész, emberiség fejében létrejönnek, mily dőre és eszeveszettnek fog feltűnni utódaink előtt azon dühös támadás, melyet ma az újítók ellen intéznek! Mit jelentenek a piszkos szavak, melyekkel a sajtó azon része illet bennünket, amely a neki nyújtott pénzsegélyt készpénz helyett „kész prózában” fizeti vissza. Mit jelentenek továbbá azon gúnynevek, melyekkel tisztességes szándékból azon „szent”, de „együgyű” képmutatók illetnek bennünket, kik segítettek fát hordani Huss János máglyájához? A mozgalom, mely mindent magával ragad, nem együgyű ördögös, vagy pedig szegény álmodozók ténye, hanem „a társadalomból fejlődött ki, és szükségképp létesítette a gondolkodás menete, s ma már sor döntő és elháríthatlanná lett, mint a nap és föld forgása.

Egy kétely maradhatna még mindig a lelkekben, t. i. az, vájjon az anarkia mindig eszménykép volt-e, az értelem egy gyakorlata, a bölcsészet egyik tartozéka, vájjon nem volt-e egykor tényleges valóság, mely a társak szabad erejét – kik közösen, parancsoló úr nélkül dolgoztak – tényleg a valóságban és gyakorlatban is keresztülvitte? Ezt a kételyt hamar lehet eloszlatni. Igen, szabad testületek minden időben voltak s folytonosan újabbnál-újabbak alakultak, minden évben nagyobb és nagyobb számmal, a személyes kezdeményezés előhaladásához mérten. Első helyen említhetnék néhány népet az úgynevezett „vadak” közül, melyek még ma is teljes társadalmi egyetértésben élnek, anélkül, hogy vezetőkre, törvényekre, erősségekre, vagy pedig nyilvános hatalomra szükségük volna. De e példákat – noha meg vannak jelentőségeik, – nem hozom fel, mert attól tartok, hogy valaki azon ellenvetést fogja tenni, hogy ezen kezdetleges társadalom nagyon is csekély összefüggésben van a mi modern világunkkal, azon nagy szervezettel, melyben annyi más szervezet végtelen

különböző módon egyesül.

Hagyjuk tehát ezen kezdetleges törzseket s foglalkozunk csakis oly nemzetekkel, melyek a művelődés bizonyos fokán állanak, s melyeknek összes politikai s társadalmi apparátusai megvannak.

Igaz ugyan, hogy azok közül a történelem folyamán egyetlenegy sem mutatható fel mint olyant, mely tisztán mint anarkisztikus társadalom képződött volna, mert valamenyi a különböző elemek között fennállott küzdelem korszakában jött létre, mely küzdelmek még manapság sincsenek befejezve, de az könnyen kimutatható, hogy ezen társulatok mindegyike, ámbár egy összhangzó egészre nem egyesült, annál szerencsésebb, annál hasznosabb volt, minél több szabadsággal bírt, s minél jobban elismerlek benne az egyén személyes értékét. A történelem előtti idők, vagyis azon időszak óta, mióta társadalmunk a művészetet, tudományt és az ipart megismerte – habár az írott évkönyvek az emlékezetnek fel nem jegyezték, – a népek életében a nagy korszakok csakis azok voltak, melyekben a lázadással felkorbácsolt emberek valamely kormány hosszú és elnyomó kényszere alatt legkevesebbet szenvedtek. AZT emberiség két nagy korszaka, – nagyok a felfedezések, a gondolkozás s a művészet előrehaladásában – a nyugtalanság, „a veszedelmes szabadság” korszaka volt, és a görög köztársaság, mely a legerősebb rázkódtatásoknak volt folyton kitéve, mindazon nagyoknak szülőanyja volt, kik a modern kultúra terén nagyot és nemeset teremtettek. Lehetetlen gondolkoznunk, vagy valamely művet megírunk anélkül, hogy lelkünk a szabad hellének felé ne forduljon, akik elődjeink voltak, s még ma is mintaképeink. Kétezer évvel később az elnyomatás és zsarnokság szomorú ideje után, a mely úgy látszott, sohasem végződik, Olaszország, Frandria, Németország és az egész Európa újólag próbálkozott. Világunkat számos forradalom rázkódtatta meg. Ferrari nem kevesebb mint hétezer rázkódtatást jegyzett fel Olaszországban de egyidejűleg a szabadgondolkozás lángja is fellobbant, s az emberiség ismét virágozni kezdett, olyan emberekkel, mint Raphael, Vinci, Michel Angelo, ismét ifjúnak érezte magát az emberiség.

Ezután jött az encyklopedisták nagy időszaka, a világot megrázkódtató forradalmakkal, amelyek egymást követték, és az emberi jogok kinyilvánítása. Kíséreljék meg önök, ha ugyan erre képesek, előszámlálni mindazon haladásokat, amelyek az emberiség eme nagyfokú megrázkódtatása óta mindegyre tökéletesebbekké lettek.

Valóban kénytelenek vagyunk azon kérdést felvetni, vájjon nem tömörült-e össze ezen utolsó évszázad alatt az egész történelemnek több, mint fele. Az emberek száma több, mint félmilliárral szaporodott, a kereskedés több, mint tízszeresére emelkedett, az ipar csodálatraméltóan átalakult és a termények átalakítására szükséges technika rendkívül fejlődött, új tudományok keletkeztek, s bármit mondjanak is egyesek, a művészet egy harmadik időszaka következett be: az öntudatos és az egész világot átható szocializmus egész nagyságában megszületett. Legalább is úgy érzi az ember, hogy nagy küzdelmek korszakában él. Helyettesítsék önök gondolatban azon száz esztendő, amely a XVIII. század bölcséletével kezdődött egy történelemnélküli olyan idővel, melyben négyszázmillió békés kínai élt a „nép atyja” gyámsága alatt. Ahelyett, hogy életünknek lendületet adnánk, amint azt tettük, fokról-fokra a tétlenség s a halál felé közelednénk. Ha Galilei az inkvizíció fogságában csakis halkán suttoghatta: „Es mégis mozog a föld !” hála a forradalom és a szabadgondolkozás kényszerítő erejének, mi ma már a háztetőkről és nyilvános tereken fenhangon kiálthatjuk: A világ mozog és mozogni fog mindig!

Ezen nagy mozgalmon kívül, mely fokról-fokra az egész társadalmat, a szabad gondolkozás, a szabad erkölcs és szabad cselekvés értelmében vagyis az anarkia lényege értelmében átalakítja, van még a közvetlen kísérleteknek egy faja, amely a „szabadabb és a kommunisztikus kolóniák megteremtésében jut kifejezésre.. Ez apróbb kísérletekből áll, amelyek a vegyészek és mérnökök által a laboratóriumokban végzett kísérletezésekkel hasonlíthatók össze. A mintaközségek ezen kísérletezésének megvan a maga főhibája, hogy

rendesen a közönséges életfeltételeken kívül állítják őket fel, nem a községi élet alapján, hol az eszmék keletkeznek és a szellem megifjodik. Mindamellet is eme vállalatoknak egész sorozata hozható fel, mely teljesen sikerült ; egyebek között az „ifjú Icaria”, a „Cabot-féle kolónia”, melyet egy fél század előtt a kommunizmus alapelvei szerint alapítottak, de bevándorlás folytán a községi tagok csoportja idővel tisztán anarkisztikussá lett, s még ma is szerény létnek örvend Jovának egyik kerületében.

Azonban egy egészen más helyen az anarkisztikus gyakorlat sokkal nagyobb diadalt aratott, különösen az élet közönséges folyamában, az emberek azon osztályában, mely a létért való küzdelem rettenetes harcát bizonyára nem folytathatná, ha tekintet nélkül az érdekek különbözősége és ellentétességére, egymást kölcsönösen nem segítené. Erre egyik közülök megbetegszik, gyermekeit más szegények magukhoz veszik, táplálják, megosztva velük sovány heti adagjaikat, törekednek terhét megosztani, ami munkaidejük megkettőztetését jelenti. Szomszédok között a kommunizmus egy bizonyos neme lép életbe a házi eszközök és egyéb tárgyak folytonos kölcsönzése által. A nyomor e szerencsétleneket testvéri szövetséggé egyesíti, együtt éheznek és együtt laknak jói. Sőt még a polgárság összejövetelénél is anarkisztikus erkölcsök és gyakorlat a mérvadó, pedig első tekintetre teljesen hiányozni látszanak. Képzeljünk egy országos ünnepélyt, melynél valaki, a gazda, vagy pedig a meghívottak egyike arra vetemednék, hogy parancsolgatni kezdene, vagy pedig szeszélyeit tolná illetéktelenül előtérbe. Ez az ember bizonyára a jókedvű multság megszűnését idézné elő. Jókedv csakis hasonlók és szabadok között, csakis olyanok közt lehet, akik mulathatnak, ahogy nekik tetszik, különböző csoportokban, ha óhajtják, vagy egyik a másikhoz közeledve, és saját kényük-kedvük szerint egymással keveredve, mert az eképen eltöltött órák nekik a legkellemesebbnek látszanak.

Itt akarom egy személyes tapasztalatomat elmondani. Azon szép és modern hajók egyikén utaztunk, melyek óránként 15-20 csomó sebességgel szelik a hullámokat, s melyek szél és ár ellen egyenes vonalban szárazföldről szárazföldre haladnak. A levegő nyugodt, az ég enyhe volt, s a csillagok kezdtek előtűnni az égboltozaton.

A fedélzet egyik fülkájében gyűltünk össze és csevegtünk, s mi más lehetett volna csevegésünk tárgya, mint az örökös szociális kérdés, mely bennünket átkarol, s Oedipus sphinxjeként torkunknál fogva tart. Részt vett társaságunkban egy reakcionárius is s ezt a társaság többi tagjai,

kik többé kevésbé szocialisták voltak, a sarokba szorították, mire ő azon nézetben, hogy a hajóskapitányban, ki a hajón úr és mester egy személyben, elveinek született védelmezőjére talál, e szavakkal fordult: Itt ön parancsol! Nem szent-e az ön hatalma? Ugyan mi lenne a hajóból, ha nem az ön egyedüli akarata vezetné?

Naiv ember, – válaszolt a kapitány – magunk közt megmondhatom önnek, hogy én a hajón csaknem felesleges vagyok. A kormányos a hajót rendes menetben tartja, néhány perc múlva utána egy másik jön, s azután ismét egy másik, s így az előírt szabályok szerint folytatjuk az én közbejöttem nélkül az utunkat. Lenn a fűtők és gépészek dolgoznak az én tanácsom nélkül. És az árbócőrök épp úgy, mint a matrózok tudják, mily feladatot kell teljesíteniük; nekem csakis alkalmilag kell munkám egy kis részét az övékével – mely az enyémnél sokkal fárasztóbb, de rosszabbul fizetett – egyesítenem. Kétségkívül rólam azt állítják, hogy vezetem a hajót. De nem látja ön, hogy ez pusztán csalás. Íme itt vannak a térképek, ámde azokat nem én terveztem. Bennünket az iránytű vezet, de azt nem én találtam fel. Azon kikötőnek bemeneti csatornáját, melyből kiindultunk, éppúgy azért, melybe be fogunk menni, mások ásták számunkra. Es e büszke hajó, melynek bordáihoz a hullámok verődnek, és fenségesen ringatja magát a sík tengeren, s a gőz erejénél fogva hatalmasan halad előre, ezt sem én építettem. Szemben a nagy halottakkal, feltalálók s tudósokkal, a mi elődjainkkal, akik minket megtanítottak arra, hogy a tengeren szabadon járassunk, mi vagyok én itt? Mindannyian szövetségesek vagyunk, mi és a matrózok, az én barátaim,

hasonlólag önök utazók, mert önök miatt hasítjuk a hullámokat, és veszély esetén számítunk önökre, hogy testvérhez illően segítségünkre lesznek. Művünk közös és egymással szolidaritásban állunk!

Mindnyájan hallgattunk. En gondosan megőriztem a kapitány szavait emlékezetem kincsei közt, miután azokhoz hasonlót vajmi ritkán lehet hallani. E szerint hajónk, ezen úszó világ, egy mintaköztársaságot szállított az óceánon át, a hierarchikus kinézerségek ellenére.

És ez éppenséggel nem magában álló példa. Bizonyára önök mindnyájan ismernek, ha másképen nem, hallomás után iskolákat, melyekben a tanító a szabályrendelet szigorú intézkedése ellenére »minden tanulót barátjának és munkatársának tekint. Az irányadó hatóság mindenképen gondoskodik, hogy a kis vétkezőket megszelídítsék, de barátjuknak ezen hivatalos készülékekre szüksége nincs; a gyermekekkel úgy bánik, mint emberekkel, amennyiben mindig jóakaratra, értelmiségükre és igazságérzetükre hivatkozik, és mindnyájan megfelelnek örömmel kívánalmainak. Egy anarkisztikus emberi miniatűr-társaság van tehát együtt, ámde a környező világ – törvények, rendeletek, rossz példák/nyilvános erkölcstelenség – arra szövetkezik, hogy felvirágzását megakadályozza.

Tehát anarkista-csoportok folyton jönnek létre, akármennyire ellensúlyozzák régi előítéletek és élettelen, elévült erkölcsök Körülöttünk minden oldalról új világ csírázik, mintha csak az elmúlt idők romjaiból új élet sarjadzanék ki. Nemcsak hogy nem teljesülhetetlen mese, mint azt folytonosan ismétlik, hanem már is ezer alakban mutatkozik, s okvetetlen vak az, aki nem látja. Ha azonban azt mesének, ködképnek nevezik, úgy a kort, melyben élünk, nem nevezhetjük másnak, mint pokolnak, melyben mindenféle ördögök laknak borzasztó zűrzavarban. Önök igazat fognak nekem abban adni, hogy kritikámmal – melyet az autoritás elvére alapított jelenlegi társadalom felett mondtam – nem éltem vissza.

De végre, ha igaz az, hogy a szó egyszerű jelentése szerint egy társadalom nem más, mint oly egyének nagyobb vagy kisebb csoportja, kik összeállnak és egyesülnek a közös jóiét megteremtése céljából, akkor az igazság és az emberi értelem arcucsapása nélkül meg nem állapítható, hogy a bennünket környező zavaros tömeg társadalmat képez. Védői szerint – mert hát minden rossz dolognak megvannak a maga védői – célja az összesek érdekének kielégítése által előidézendő tökéletes rend. Ámde nem nevetséges dolog-e az, ha valaki a mai korban rendezett társadalmat akar találni az európai civilizáció eme korában, hol szakadatlan sorban jelentkeznek a belső tragédiák, gyilkosságok és öngyilkosságok, erőszakoskodások és agyonlövetések, züllés és éhhalál, lopások és mindennemű csalások, csődök és tönkretett existenciák! Vájjon ki nem látja a bűnök és éhségnek képét, ha ezen teremből távozik? Világrészünkben ötmillió ember van, kik csak egy jelre várnak, hogy a többi embert legyilkolhassák, hogy a házakat és termést felpörköljék; tízmillió pedig a laktanyákon kívül tartalékban áll azon célból, hogy ugyanezen pusztításokat végrehajtsák; ötmillió különböző büntetésekkel elítélve él, vagy legalább is tengődik a börtönökben; éven-kint tízmillió hal el idő előtt és háromszázötvenmillió retteg jogos nyugtalansággal a következő naptól. Noha óriási a társadalmi vagyon, ki mondhatja közülünk, hogy egy rögtöni változás őt vagyontól meg nem foszthatja? Mindezek tények, melyeket senki el nem vitathat s melyek – nekem legalább úgy tetszik – mindnyájunknak azon szilárd elhatározást kell, hogy tanácsolják, hogy a dolgok ezen állapotát, mely folyton lázadással fenyeget, meg kell változtatni.

Egy napon alkalmam volt egy főbb hivatalnokkal társalogni, aki az élet véletlensége folytán azok közé jutott, kik törvényt ülnek és büntetéseket szabnak ki, „Védelmet hozhat hát társaságát!” mondtam neki. „Miképp védelmezem”, felelt ő, „nem lehet azt védelmezni!” S mégis védelmezi ez magát oly érvekkel, melyek éppenséggel nem indokok : vagyis más szóval ütlegek, börtön és vérpaddal. Másik oldalról azok, kik megtámadtatnak, tehetik ezt megtámadóikkal szemben teljesen nyugodt lelkiismerettel. Kétségkívül az átalakulás mozgalma erőszakoskodást és forradalmat hoz magával, de vajjon korunk más-e, mint folytonos erőszak s végnélküli forradalom? Es a szociális háború beállta esetén, melyik részen

leend a felelősség? Azok részén-e, kik mindenki számára, személy- s egyéni különbség nélkül az igazság és egyenlőség korát hirdetik, avagy pedig azok részén, kik elnyomási törvényt elnyomási törvényre halmoznak, és kiknek minden kérdésre csak az a feleletük: gyalogság, lovasság, tüzérség! Támaszkodva a történelemre, a legnagyobb biztonsággal állíthatjuk, hogy a gyűlölet politikája soha sem szül mást, mint gyűlöletet, és az általános helyzetet válságos módon megnehezíti, ha ugyan teljes megsemmisülést nem hoz létre. Hány nemzet ment azáltal tönkre, elnyomók éppúgy, mint elnyomottak ! Hát mi is a tönkremenésnek essünk áldozatul ?

Az én reményem az, hogy nem! Hála az anarkia eszméjének, mely napról-napra erősebben tor előre, és az emberi iniciatívát láthatóan támogatja. Nincsenek-e önök maguk is, habár nem is anarkisták, az anarkizmus által befolyásolva, vagy lehellete által érintve ? Ki akar önök közül felebarátjának folebbyalója lenni, és nem inkább hajlandó-e benne testvérét s hozzá hasonlót felismerni? A morál, mely e helyen oly sokszor többé-kevésbé jelképes szavakban kimondatott, bizonyára valósággá leend. Mert mi anarkisták nagyon jól tudjuk, hogy csupán az igazságosság, a tökéletes szabadság és az egyenlőség képezheti a valódi morált, azért tanítjuk is azt teljes szívünköl, míg elleneink nem bizonyosak ügyükben. Nem biztosak benne, vájjon igazuk van-e? sőt alapjában véve annak ellenkezőjéről vannak meggyőződve, és számunkra engedik át a világot

A MAGYARORSZÁGI ANARKISTÁK VILÁGSZEMLÉLETÉNEK ÖSSZEFOGLALÁSA

1.

A kapitalista társadalmi rend a munka kizsákmányolásán alapult, fennmaradása csak a tőkés kizsákmányolóknak, valamint ezek csatlósainak volt érdeke. Az emberi együttélés mai formája: az állam még fokozta a már úgy is nagy vagyon-különbségeket, militarizmus a és igazságszolgáltatása pedig a proletárok legjobbjainak és legönállóbbjainak életét vette el:

2.

Az anarkizmus az osztályuralom és kizsákmányolás megszűnését, az uralom-nélküli társadalmi rendet akarja felépíteni, mely az önkormányzattal bíró községen alapul.

3.

Az anarkisták a folytonos fejlődés hívei, nem állítanak fel megszabott programot, hanem folyton az anarkista társadalom megvalósításáért küzdenek.

4.

Az anarkisták az egyén szabad fejlődését az emberi együttműködés érzésével egyesítve akarnak új erkölchöz eljutni. Kívánják az egyéniség szabadságát mindaddig, mig az mások szabadságába nem ütközik.

5.

A szocialista társadalom kiépítése alatt is igyekeznek a társadalmat és a munkát a szabadság alapján megszervezni. **Minden kormánytól kívánják az agitáció szabadságának biztosítását.**

6.

Küzdenek minden kényszereszközökkel fentartott társadalmi alakulás és intézmény ellen, mint amilyenek: állam, haza, vallás, egyház, a mai álerkölc és a tőke ellen.

7.

Gazdasági téren nem az egyéniséget megbénító államszocializmust, hanem a munkások szabad testvéri szövetkezését kívánják megvalósítani úgy szubjektív, mint objektív értelemben, minden külső, idegen uralom kizárásával ; vagyis teljes és föltétlen szabadságot gazdasági és politikai tekintetben.

8.

Az anarkisták a mai társadalom hibáinak egyik fontos kútfejűl a nevelés egyoldalúságát tudják. Ezért öntudatosabbá akarják tenni az embereket és nevelni az uralomnélküliségre.

9.

Az anarkizmus mindazt, ami az emberben természettől fogva jó, még fokozottabban fogja kiváltani. **Azt a társadalmat, melyben az embereket a szegénység, tudatlanság, rossz példa, gyűlölet és kenyérért való harc bűnre kényszeríti, fel fogja váltani egy olyan, hol a szeretet és egymás kölcsönös segítése természeti törvény gyanánt lesznek uralkodók.**

10.

Az anarkizmus az egész emberiség egyetemes érdekeiért küzd. Mindenkit szívesen lát, mint hívét, ki sem maga nem akar tekintély és hatalom lenni, sem másoktól nem hagyja magát uralni.

Íme, ezek a főbb pontok, amelyek az első lépcsőfokot képezik a szellemileg fejlett ember eléréséhez, hogy a régi emberről leváljon mindaz, ami állati lenne.

Ha ez megtörténik, akkor az emberiség célját hamar eléri, mert végre, évezredek utáni szenvedések és kutatások árán megtalálta önmagát.